

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ

УРОК 1. МОВА В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- мовні й немовні засоби спілкування;
- правила спілкування.

Емодзі – це значки або невеликі світлини, які відображають емоції:

- 1 **Опрацюй** інформацію на зображеннях, усно **дай** відповіді на запитання.

«МИ. FEST»!

Агов, п'ятикласники та п'ятикласниці! Запрошуємо взяти участь в етнофестивалі!

Ти матимеш змогу:

- ▶ розповісти про культуру своєї країни;
- ▶ поласувати національними стравами;
- ▶ дізнатися про життя однолітків із різних країн.

серпень
м. Київ, Україна

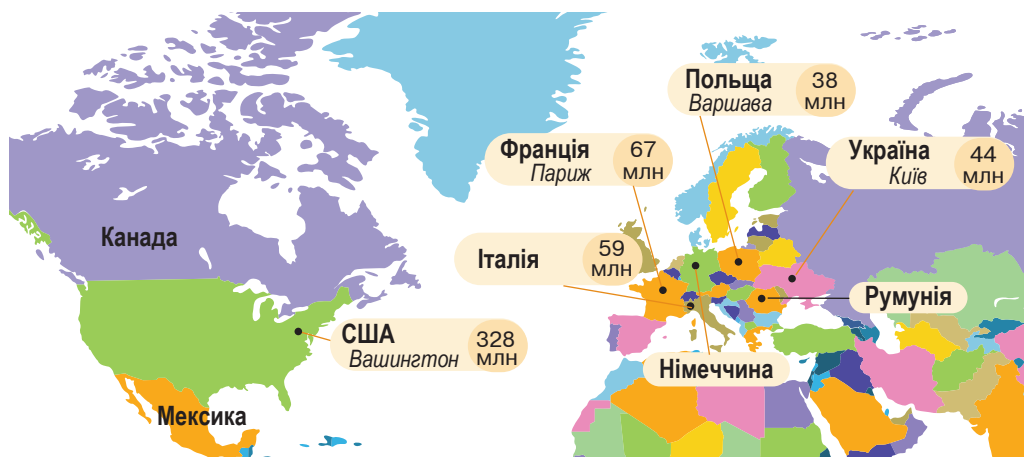
Етнофестиваль –

масове святкове дійство, під час якого відбуваються огляди чи презентації здобутків у певних видах народного мистецтва. Відомі етнофестивалі в Україні: «Країна мрій», «Вудсток», «Республіка», «Живий вогонь» тощо.

Запитання

1. Що відбувається під час етнофестивалю?
2. Де й коли відбудеться «МИ. Fest»?
3. Хто може взяти участь у цьому фестивалі?
4. Які ще етнофестивалі відбуваються в Україні?

- 2 **Познайомся** з першими учасниками етнофестивалю. **Перемалюй** таблиці й **доповни** їх інформацією.

Девід

Країна	США
Столиця	
Населення	
Країни-сусіди	

Гійом

Країна	
Столиця	Париж
Населення	
Країни-сусіди	

Агнешка

Країна	
Столиця	
Населення	38 млн
Країни-сусіди	

Божена

Країна	
Столиця	Київ
Населення	
Країни-сусіди	

- 3 **Розглянь** схему на с. 4. **Визнач** мовні й немовні засоби спілкування на скриншотах 2, 3, 4. **Запиши** відповідь у зошит.

Мовні (словесні) засоби спілкування

1 **Гійом**
Усім привіт!
Мене звати Гійом,
мені 11 років.
Хто тут?

Девід
+
)

2 **Гійом**
☺
☺

Девід
ці мармизки
схожі НА ТЕБЕ!!!

3 **Агнешка**
Добрий день!
Супер! Ніколи
не була в Україні!

Божена
... надсилає
голосове пові-
домлення ...

4 **Агнешка**
Бабуся мені
багато розпові-
дала про Київ!

Божена
♥♥♥ чекаю
всіх!

Немовні (несловесні) засоби спілкування

- 4 **Перебудуй** діалоги з чату вправи 3 так, щоб вони відповідали принципу «5П». **Запиши** один з діалогів у зошит.

Побудова діалогу за принципом «5П»

- **П1** – привітання
- **П2** – представлення
- **П3** – питання
- **П4** – подяка
- **П5** – прощання

- 5 **Прочитай** правила спілкування. **Проаналізуй** скриншоти із вправи 3 й усно **дай** відповіді на запитання.

ПРАВИЛА СПІЛКУВАННЯ В ЧАТІ

1. Надсилай повідомлення тільки в робочий час.
2. Висловлюй думки конкретно й стисло.
3. Не зловживай емодзі та символами.
4. Пиши грамотно.
5. Не відволікайся від основної теми.
6. Відповідай на повідомлення вчасно.
7. Використовуй **етикетні слова**.

Етикетні слова – це слова, що дають змогу підтримувати дружні стосунки, бути привітними, чемними й допомагають встановлювати контакт. Наприклад: «Вітаю», «Доброго ранку», «Дякую», «Прошу», «На добраніч», «Зі святом», «Вибачте».

Дискусія

- Яких правил спілкування дотрималися п'ятикласники та п'ятикласниці в діалозі «МИ. Fest. Учасники»?
- Хто з учасників та учасниць НЕ дотримався правила спілкування? Якого саме? Чому, на вашу думку, це сталося?
- Які етикетні слова використали учасники та учасниці? Наведіть приклади з діалогу.

6 **Визнач** репліки, у яких порушено правила спілкування (правила шукай у вправі 5).

1 — Як ти міг написати такий абсурд?!?!?!?

2 — Вибач, можеш сказати мені, що не так?

3 — Насправді це такаааа крутаааа ідеяаа зустрітися в Україні!!! 😊😊😊

4 — Ти що, не можеш прокоментувати нормально? Канешно, тобі це не нада!

5 — Перепрошую, а ти хіба не читав правила ведення нашого чату?

7 **Проаналізуй** відео з соцмережі «ТікТок» (автор — Андрій Шимановський) і **визнач**, які з варіантів є правильними. Правильний варіант **запиши** в зошит.

Відео 1

1. Як правильно сказати: *на Україні* чи *в Україні*?
2. Який наголос правильний: *залишити* чи *залишиИти*?
3. Як правильно сказати: *підводити підсумки* чи *підбивати підсумки*?

Відео 2

1. Який наголос правильний: *скажу* чи *скажУ*?
2. Як правильно писати: *будь ласка* чи *будь-ласка*?
3. Як правильно сказати: *переслідувати ціль* чи *мати на меті*?

УРОКИ 2-3. ЗНАЧЕННЯ МОВИ В ЖИТТІ ДЕРЖАВИ

У цьому параграфі ти дізнаєшся, що таке

- державна мова; суржик;
- особливості української мови.

8 Прочитай історії п'ятикласників та п'ятикласниць і **дай відповіді** на запитання.

Учасники й учасниці етнофесту отримали завдання підготувати короткі розповіді про себе та мови, якими спілкуються в їхніх країнах.

1

Привіт! Мене звати Девід. Я живу в Сполучених Штатах Америки. **Державною мовою** в США є англійська. У нашому містечку Олбані можна часто почути китайську та іспанську. Мої однокласники й друзі розмовляють англійською мовою. У вільний час вивчаю японську, бо мені подобається дивитися цікавеньке аніме.

Інколи я довго сиджу за комп'ютером, і тато каже: «Девіде, відпочинь від монітора». Тоді йду грати в бейсбол або баскетбол зі своєю сестрою.

Державна мова – це закріплена традицією та законодавством мова, уживання якої обов'язкове в державних і громадських органах, закладах освіти, науки, культури тощо.

2

Гійом, Франція

Рідна мова – це мова, із якою особа входить у світ, набуває загальнолюдських цінностей.

Доброго ранку! Приємно познайомитися, я Гійом. Ми з батьками живемо в Німці, це Франція. Державною мовою в моїй країні є французька.

У школі, у родині та з друзями розмовляю **рідною мовою**, але інколи в крамниці чую, як говорять італійською.

Також я вивчаю в школі англійську мову.

3

Добрий день! Мене звати Агнешка. Я народилася у Варшаві. Це столиця Польщі. Коли мені було 5 років, ми з батьками переїхали в Італію й тепер живемо в Мілані.

Польська — моя рідна мова, якою ми спілкуємося в родині. Також знаю італійську. Це державна мова Італії, тому ми розмовляємо італійською в школі.

**Агнешка,
Польща/Італія**

Божена, Україна

Суржик — 1) елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без дотримання норм літературної мови; засмічена мова; 2) суміш зерна пшениці й жита, жита і ячменю, ячменю та вівса і т. ін.; борошно з такої суміші.

4

Я Божена, родом із невеличкого селища в Україні, яке має назву Ділове. Два роки тому ми з батьками переїхали в Київ, тому довелося змінити школу. Коли я жила в Діловому, то з однокласниками та однокласницями розмовляла українською мовою, так само, як із рідними. А моя тітка дуже смішно говорила **суржиком**, мама постійно виправляла її. Зараз дехто з нових друзів та подруг у Києві розмовляє російською, але в школі проводиться навчання українською. Державною мовою моєї країни є лише українська.

На зв'язку експерт

Суржик трапляється в багатьох мовах. Наприклад, у білоруській це явище отримало назву «**трасянка**» (суміш білоруської та російської).

У канадському варіанті французької мови є поняття «**жу-аль**» (суміш французької та англійської).

У США схоже мовне явище — суміш іспанської та англійської, якою спілкуються вихідці з Латинської Америки, — називають «**спангліш**» (утворене від англійської назви двох мов Spanish та English).

Дискусія

Запитання до текстів 1-4.

1. Чи можуть у якійсь країні розмовляти не державною мовою? Наведіть приклади з текстів.
2. Скільки державних мов в Україні?
3. Чи відрізняється рідна мова від державної?
4. У якому тексті згадано найбільшу кількість мов?
5. Хто з персонажів змінив свою мову спілкування? Чому?
6. Якою мовою ви спілкуєтеся в школі на уроках/на перерві? А вдома? А з друзями?

9 Користуючись інформацією, наведеною вище, **визнач** і **запиши**, чи правда, що...

1. ...у кожній країні завжди розмовляють однією мовою.
2. ...державною мовою країни є та, якою розмовляють у крамниці.
3. ...суржик — це чиста літературна мова.
4. ...рідна мова — це та, якою спілкуються з друзями.
5. ...змішування двох мов **завжди** називають «суржиком».
6. ...у США три державні мови — англійська, іспанська, китайська.

10 За поданою інформацією (тексти 1-4) **намалюй** і **заповни** анкети для Девіда (США), Гійома (Франція), Агнешки (Польща/Італія), Божени (Україна) та себе.

АНКЕТА 1

Ім'я

Вік

Країна, у якій народився/народилася

Державна мова країни проживання

Рідна мова

Хобі

11 **Ознайомся** з інформацією, якою поділилися діти з етно-фестивалю. Які цікаві факти про Україну ти знаєш?

У 2021 році ми з батьками дивилися пісенний конкурс «Євробачення». Дуже сподобалася пісня «Шум» українського гурту «Go_A». Тоді вона посіла перше місце за кількістю прослуховувань.

До речі, я недавно дізнався, що мій прадідусь родом з України. Уявляєте?! Я навіть спробував запам'ятати кілька фраз українською. Але це дуже важко, бо у вашій мові є багато закінчень, які складно збагнути, на відміну від англійської, де їх майже немає.

Мені здається, що англійська мова легша для вивчення.

..... Мої батьки люблять дивитися бокс. У минулому тато був професійним спортсменом.

Тато захоплюється братами Кличками — українськими боксерами, які неодноразово перемагали в міжнародних змаганнях. Він каже, що досягненнями цих спортсменів може пишатися кожен українець та українка.

Коли ми жили у Варшаві, моя бабуся часто готувала український борщик і пекла пампушечки. Пам'ятаю, як не могла відірватися від мультиків, а вона кликала до столу: «Агнешко, обід холодне!» Це найсмачніша перша страва, яку я куштувала, хоча загалом і не люблю їсти рідке.

Зараз моя улюблена страва — італійська піца.

..... Звичайно, я багато знаю про Україну, бо живу тут із народження. Ми вивчаємо різні предмети в школі, на яких дізнаємося більше про природу, історію та традиції.

До речі, коли я жила в Діловому, то на уроці з предмета «Я досліджую світ» ходила до цікавого місця, яке називають географічним центром усієї Європи. Уявляєте, ця точка розташована саме в моєму рідному селищі?!

УРОКИ 2-3. Значення мови в житті держави

- 12 Прочитай фрагменти розповідей учнів та учениць про Україну. **Обери** з довідки до кожного фрагмента ту рису української мови, яку він ілюструє. Відповідь **запиши** за зразком: *фрагмент 1 – риса ?, фрагмент 2 – риса ?*.

Фрагменти	Риса української мови
1. «У вільний час я вивчаю японську, бо мені подобається дивитися цікав еньке аніме»; «моя бабуся часто готувала український борщ ик і пекла пампуш ечки ».	
2. «Девіде, відпочинь від монітора», «Агнешк о , обід холоне!»	
3. «Дуже сподобалася пісня «Шум» українського гурту «Go_A». Вона посіла перше місце за кількістю прослуховувань».	
4. «Я навіть спробував запам'ятати кілька фраз українською. Але це дуже важко, бо у вашій мові є багато закінчень, які складно збагнути, на відміну від англійської, де їх майже немає».	

Риса 1.

Кличний відмінок. Українська, на відміну від багатьох інших мов, має кличний відмінок. Його використовують тоді, коли звертаються до когось в усному або письмовому мовленні. Наприклад: *Божено, Агнешко, Девіде.*

Риса 3.

Мелодійність. Українську мову вважають мелодійною. Причина дуже проста: у більшості слів приголосні рівномірно чергуються з голосними: *г-о-р-о-г-а, н-а-г-о-р-о-г-а, п-е-р-е-м-о-г-а* тощо. Мабуть, тому наш народ створив дуже багато пісень, а деякі з них відомі в усьому світі, наприклад, «Щедрик», «Ніч яка місячна» та ін.

Риса 2.

Пестливі форми. Українці дуже люблять використовувати зменшено-пестливі форми, наприклад: *мамочка, мамонька, мамуня, мамунечка, мамусечка, мамусенька, матуся, матусенька.*

Довідка

Риса 4.

Закінчення. Слова в українській мові мають дуже багато закінчень. Наприклад: *жук, жука, жуку, жуком, жуки, жукам* тощо. У багатьох інших мовах слова можуть мати всього-на-всього кілька закінчень.

13

Дискусія

Запитання до фрагментів 1-4.

1. Чи використовуєте ви кличний відмінок у своєму мовленні?
2. Утворіть кличний відмінок від свого імені та імені друга/подруги.
3. Чи можете ви утворити три зменшено-пестливі форми від свого імені?
4. Які пісні українською мовою ви знаєте?
5. Наведіть приклади трьох-чотирьох слів, які ілюструють мелодійність української мови.
6. Порахуйте, скільки можливих закінчень у слова «горбик».

14

Прочитай тексти 1-3. **Поміркуй**, до яких пісень доречно використати образи з малюнків 1-7.

Руслана – українська співачка, яка перемогла на «Євробаченні-2004».

Джамала – українська співачка кримськотатарського походження, переможниця «Євробачення-2016».

«Калуш Оркестра» – український гурт, переможець «Євробачення-2022».

1

У 2016-му українська співачка Джамала виграла конкурс «Євробачення». Її пісня «1944» присвячена виселенню кримських татар зі своїх земель. Це була друга перемога України. У 2004 році конкурс уперше виграла Руслана з піснею «Дикі танці». А в 2022-му Україні приніс перемогу гурт «Калуш Оркестра» з піснею «Стефанія».

Джамала

«Калуш»

Руслана

2

«Щедрик» — відомий на весь світ твір українського композитора Миколи Леонтовича. Пісня стала настільки популярною, що її переклали різними мовами. Англійською вона відома як «Колядка дзвонів» («*Carol of the Bells*»). Цей український шедевр можна почути у фільмах: «Сам удома», «Гаррі Поттер» тощо.

Постер до фільму «Сам удома»

Альбом гурту «Даха Браха»

«Даха Браха» – український музичний етногурт.

Колишній англійський футболіст Девід Бекхем запустив власний бренд під музику українського гурту «Даха Браха». У рекламному відео знялися кілька чоловіків, серед них — і сам спортсмен. Під пісню «Шо з-под дуба» усі вони розчісуються та чепуряться. Новий бренд Бекхема спеціалізується на засобах для догляду за шкірою та волоссям.

3

15

Зважаючи на інформацію в текстах 1-3, **знайди** та **виправ** помилки в наведених фактах. Відповіді **запиши**.

1. «Щедрик» — пісня українського композитора, яка англійською має назву «Коломийка дзвонів».
2. Колишній румунський футболіст Микола Леонтович запустив власний бренд під музику української співачки Alyona Alyona.
3. Під пісню «Рибки» у відеореklamі всі розчісуються та чепуряться.
4. Співачка Руслана з піснею «Шо з-под дуба» в 2016-му році виграла «Євробачення», яке відбувалося в Парижі.
5. Україна 2022 року вдруге перемогла на міжнародному пісенному конкурсі.
6. Уперше в 2004 році виграла Джамала з піснею «Дикі танці».

ЗМІСТ		
Урок №	1. УКРАЇНСЬКА МОВА В ЖИТТІ УКРАЇНЦІВ	стор.
1	Мова в житті людини	4
2-3	Значення мови в житті держави	9
2. ЛЕКСИКОЛОГІЯ		
4	Розвиток мовлення 1. Комунікація. Спілкування в сучасному світі	16
5-9	Слово і його лексичне значення. Однозначні й багатозначні слова. Пряме й переносне значення слова	19
10-11	Розвиток мовлення 2-3. Інформація. Види інформації. Джерела інформації	29
12-18	Групи слів за значенням. Синоніми. Антоніми. Омоніми. Пароніми	33
	Підсумковий тест	44
	Підсумуймо!	45
19	Розвиток мовлення 4. Добір і пошук інформації	46
20	Розвиток мовлення 5. Опис, розповідь, роздум	49
21-24	Групи слів за походженням і вживанням. Власне українські слова. Запозичені слова. Написання слів іншомовного походження	54
25	Активна й пасивна лексика. Застарілі слова (архаїзми й історизми), неологізми	64
26	Групи слів за вживанням. Загальноживані й обмеженого вживання. Діалектна лексика	70
27	Професійні слова й терміни	75
28	Сленг, просторічні слова	78
29-31	Лексична помилка. Суржик	80
	Підсумуймо!	84
	Підсумковий тест	86
32-33	Розвиток мовлення 6-7. Читання. Види читання. Мета читання	87
34	Розвиток мовлення 8. Усне висловлення з використанням нових слів; формулювання й обстоювання власної думки	92
3. ФРАЗЕОЛОГІЯ		
35-36	Фразеологізми. Афоризми (прислів'я, приказки, крилаті вислови)	94
37	Фразеологічний словник. Джерела українських фразеологізмів	97
38	Розвиток мовлення 9. Письмове витлумачення значення одного чи кількох фразеологізмів	102
39	Розвиток мовлення 10. Жанри мовлення (комплімент, лестощі, похвала)	103
40	Розвиток мовлення 11. Жанри мовлення (запрошення, прохання, пропозиція, згода, відмова)	106
4. ФОНЕТИКА. ГРАФІКА. ОРФОЕПІЯ		
41	Повторення вивченого в 1-4 класах. Фонетика, графіка, орфоепія й орфографія. Голосні й приголосні звуки	109
42	Особливості української графіки. Звукове значення букв <i>я, ю, є, ї</i> та <i>щ</i>	112
4.1. ГОЛОСНІ		
43-44	Голосні наголошені й ненаголошені. Наголос в українській мові	118
45-46	Правопис ненаголошених [e] та [и] в коренях слів	121
47	Чергування голосних	124
4.2. ПРИГОЛОСНІ		
48-49	Звук [r] і буква <i>ґ</i> . Дзвінки та глухі приголосні	126
50	Вимова приголосних у корені слова	129
51-53	Приголосні тверді й м'які. Позначення м'якості приголосних на письмі буквами <i>ь, і, є, ю, я</i>	132
	Підсумуймо!	134
	Підсумковий тест	136
54-55	Розвиток мовлення 12-13. Письмовий переказ тексту з елементами опису	137
5. ОРФОГРАФІЯ		
56-57	Правила вживання м'якого знака	139
58-59	Правила вживання апострофа	146
60	Склад. Правила перенесення слів із рядка в рядок	150
61	Милозвучність української мови. Правила милозвучності (чергування у – в, і – й, з – із – зі)	153
62	Спрощення в групах приголосних	156
63-65	Види помилок: орфоепічна, орфографічна, графічна. Словники	159

	Підсумуймо!	162
	Підсумковий тест	162
66-67	Розвиток мовлення 14-15. Види спілкування. Живе й віртуальне спілкування. Безпека віртуального спілкування	163
6. СИНТАКСИС І ПУНКТУАЦІЯ		
68	Речення та словосполучення. Повторення вивченого в 1-4 класах	167
69-71	Головне й залежне слово в словосполученні. Відмінність словосполучення від слова й речення	169
72	Види речень за метою висловлювання та емоційним забарвленням	174
73	Розвиток мовлення 16. Творча робота на основі впорядкування алгоритму дії із застосуванням спонукальних речень	178
74	Розвиток мовлення 17. Первинні і вторинні тексти	180
75-77	Речення, його граматична основа (підмет і присудок)	181
78-79	Речення з одним головним членом	188
	Підсумуймо!	192
80-81	Розвиток мовлення 18. Контрольний твір	194
82-83	Розвиток мовлення 19-20. Учасники спілкування. Наміри співрозмовників. Правила гарного співрозмовника	196
84-85	Другорядні члени речення. Означення	199
86	Другорядні члени речення. Додаток	204
87-89	Другорядні члени речення. Обставина	206
	Підсумуймо!	211
90-91	Розвиток мовлення 21-22. Суперечка і сварка. Маніпуляції в спілкуванні	213
92-93	Речення з однорідними членами	217
94-96	Пунктуаційна помилка. Кома між однорідними членами	220
97-98	Навчальний диктант	224
	Підсумуймо!	225
99	Розвиток мовлення 23. Розповідь. Усний переказ тексту з елементами розповіді	226
100-103	Розвиток мовлення 24-25. Детальний письмовий переказ тексту з елементами розповіді. Створення розповіді за заданою зав'язкою	227
	Підсумковий тест	228
104-109	Складне речення. Кома між частинами складного речення	229
110	Розвиток мовлення 26. Особливості побудови розповіді за коміксом	238
111	Навчальний диктант	240
112	Розвиток мовлення 27. Створення тексту-роздуму на обрану тему	241
113	Розвиток мовлення 28. Переконливість та аргументованість. Вимова й інтонація	243
114-115	Пряма мова. Розділові знаки в реченнях із прямою мовою	245
116-117	Розвиток мовлення 29-30. Отримання інформації з прочитаного тексту	249
118-120	Діалог. Розділові знаки в реченнях з діалогом	252
121-123	Пунктуаційна помилка. Узагальнення	257
	Підсумковий тест	260
124	Розвиток мовлення 31. Жанри мовлення (привітання).	261
7. ПОВТОРЕННЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО		
125-126	Лексикологія	262
127	Фразеологія	264
128	Фонетика. Графіка	265
129	Орфоепія	266
130	Розвиток мовлення 32. Детальний письмовий переказ тексту з поєднанням різних типів мовлення	267
131	Орфографія	268
132-135	Синтаксис і пунктуація	270
136	Розвиток мовлення 33. Жанри мовлення (вибачення, подяка)	274
137-140	Розвиток мовлення 34. Репортаж на основі опрацьованої інформації	277
	Підсумуймо!	279
	ДОДАТКИ	281